

عبور از پوست نارگیل

چگونه به مهارت حل مسئله دست پیدا کنیم؟

علی نوفرستی

معلم و فعال در عرصهٔ تعلیم و تربیت

مسئله‌محوری و داشتن مهارت حل مسئله برای معلم شیرینی خاص خودش را دارد، اما وقتی می‌خواهیم ذهن و نگرشمان را مسئله‌مند کنیم، با چالش‌هایی روبه‌رو خواهیم شد. به‌هرحال، تغییر عادت‌های اشتباه گذشته هم سختی‌های مخصوص به خود را دارد. برای رسیدن به شهد شیرین نارگیل باید از پوست سخت آن عبور کنیم. رسیدن به مهارت حل مسئله نیاز به تلاش و کمی سختی دارد، اما به شیرینی دستیابی به آن می‌ارزد!

توانسته باشد پشت فرمان خودرویی بنشیند و آن را براند. یا تصور کنید استاد؟ فرش‌چیان، با خواندن روش‌های نقاشی توانسته باشد اثر ماندگار «عصر عاشورا» را خلق کند. همین‌قدر که این موارد به‌صورت بدیهی خنده‌دارند، رسیدن به مهارت حل مسئله بدون تمرین و ممارست نیز مضحک خواهد بود. در اینجا راه‌هایی را با هم مرور خواهیم کرد که تمرین آن‌ها

ورزشکاران برای رسیدن به حداکثر مهارت در رشتهٔ ورزشی خود تمرین‌های مخصوص به خود را انجام می‌دهند؛ تمرین‌هایی که در صورت مداومت، بر مهارت‌های ورزشکار خواهد افزود. در واقع، دستیابی به هر مهارتی به تمرین نیاز دارد. مهارت‌ها از جنس رفتارها هستند و طبیعی است فقط با مطالعه دست‌یافتنی نیستند. فکر نمی‌کنم راننده‌ای صرفاً با مطالعهٔ اصول رانندگی

شما را در تسلط بر مهارت حل مسئله یاری خواهد کرد. هر چند مهارت‌افزایی در دوران کودکی آثار ماندگارتری دارد، اما به‌هر حال ماهی را هر وقت از آب بگیریم تازه است و همچنان مسیر برای رشد وجود دارد!

ایرادگیر باشیم!

هر وقت از ایرادگرفتن سخن به میان می‌آید، انگشت اشاره به سمت دیگران است. اما این بار می‌خواهیم به سه انگشت دیگری دقت کنیم که خودمان را نشانده گرفته‌اند! ایرادگرفتن از دیگران کار چندانی سختی نیست و معمولاً همه هم آن را بلدند. ولی هر وقت نوبت به خودمان می‌رسد، کار سخت می‌شود. اینجاست که کلی لایه جلوی چشمانمان را می‌گیرند و مانع از دیدن چیزهای بدیهی می‌شوند. جالب است! همان چشمی که تا دیروز به‌سان عقابی تیزبین تمام مشکلات کارهای دیگران را از فرسنگ‌ها راه فاصله، به‌وضوح مشاهده می‌کرد، امروز در دیدن تنها یک مشکل از خودی که هیچ فاصله‌ای با آن ندارد، ناتوان شده است! تا زمانی که نتوانیم به‌راحتی ایراد کارهای خودمان را بگیریم، در حل مسائل نیز ناتوان خواهیم بود. در اینجا قصد نداریم بیش از این درباره «نقادی از خود» سخن بگوییم، اما برای شروع این کار پیشنهاد می‌کنم هر شب افکار و رفتار روزانه خود را درباره موضوعات، با جزئیات، مکتوب و بعد از ۱۰ روز مرور کنید. ما نیاز داریم به خودمشاهده‌گری دقیقی نسبت به رفتار و افکارمان دست پیدا کنیم که نوشتن و مکتوب کردن آغاز این راه است.

شجاع باشیم!

ترس با حل مسئله رابطه عکس دارد؛ یعنی با ترس و تزلزل نمی‌توان وارد وادی حل مسئله شد. مسئله فاصله میان وضعیت موجود با وضعیت مطلوب است و طی این مسیر فقط برای افرادی ممکن است که جسارت خطر کردن را داشته باشند. مسئله به سؤالی می‌گویند که هنوز کسی برای آن پاسخ دقیقی پیدا نکرده است؛ لذا وقتی بخواهیم به آن بپردازیم، باید شجاعت داشته باشیم از راهکارهایی بهره ببریم که مرسوم و رایج نیستند. مسائل از دور ترسناک هستند و اگر اراده خطر کردن را نداشته باشیم، دائم باید در حال فرار از آن باشیم، نه نزدیک شدن به آن. مولایمان علی علیه‌السلام به زیبایی فرموده‌اند: «إِذَا هَبْتَ أَمْرًا فَفَعَّ فِيهِ فَإِنَّ شِدَّةَ تَوْقِيهِ أَكْبَرُ مِمَّا تَخَافُ مِنْهُ». یعنی از هر کاری که ترسیدی، خود را در آن بینداز، زیرا رنجی که در اثر نگاه‌داشتن خود از آن چیز به تو می‌رسد، بزرگ‌تر از آن است که تو از آن می‌ترسی.^۱

به‌یقین، رفتن از مسیرهای غیرمعمول احتمال خطای بیشتری دارد. اما رفتن از راه‌های معمولی که دیگران رفتند و به نتیجه نرسیدند نیز به‌دور از عقل و منطق است. لذا به‌جای فرار باید گام در مسیر حل مسائل گذاشت و در صورت اشتباه، سعی در جبران آن داشت تا در نهایت به جواب درست رسید.

حافظه فعالمان را تقویت کنیم!

حافظه فعال به ما امکان می‌دهد با اطلاعات کار کنیم. این حافظه ما را قادر می‌سازد اطلاعات را برای مدت کوتاهی (دو تا سه ثانیه) در ذهن خود به‌صورت فعال نگه داریم و بتوانیم از آن‌ها برای پردازش بیشتر استفاده کنیم.

ما معمولاً به فکر تقویت مهارت‌های شناختی و ذهنی دانش‌آموزانمان هستیم و در این مسیر از خودمان غفلت می‌کنیم؛ در حالی که به‌عنوان یک معلم که راهبر تعداد کثیری از دانش‌آموزان است، خودمان بیشتر به این مورد نیازمندیم. همچنان که یک مربی ورزشی موفق باید جسم خودش را تا حد ممکن توانمند نگه دارد، ما نیز باید در تقویت قوای ذهنی خودمان کوشا باشیم و خود را فراموش نکنیم.

برای تقویت حافظه فعال تمرین‌های متعددی پیشنهاد شده‌اند که با جست‌وجویی ساده در اینترنت یا مطالعه کتاب‌های مربوط، به‌راحتی می‌توانید به آن‌ها دسترسی پیدا کنید. مهم انجام‌دادن است!

دایره واژگانمان را افزایش دهیم!

ما با کلمات و واژگان فکر می‌کنیم. ذهن ما وقتی مشغول پردازش اطلاعات است، این اطلاعات را به‌صورت واژه تحلیل می‌کند. لذا هر چقدر از واژه‌های متنوع‌تری بهره ببرد، بهتر و خلاق‌تر عمل خواهد کرد.

یکی از بهترین راه‌ها برای بهبود و ارتقای دایره واژگانی، کلیشه‌کشی است. ما معمولاً در تعاملاتمان در موقعیت‌های گوناگون از واژگان یکسان بهره می‌بریم. به‌عنوان مثال، واژه «ممنون» برای تشکر از افراد در شرایط گوناگون استفاده می‌شود. از همسرمان به خاطر غذای لذیذی که برایمان درست کرده است با واژه «ممنونم عزیزم» قدردانی می‌کنیم. از راننده تاکسی هم که ما را به مقصد رسانده، با واژه «ممنون جناب» تشکر می‌کنیم. از همکار صمیمی‌مان که در یک مشکل مالی، مقداری پول به ما قرض داده است، با «ممنونم، خیلی لطف کردی» سپاسگزاری می‌کنیم. درحالی که حس و حالمان در هر کدام از این شرایط کاملاً متفاوت است.

سعی کنیم، در موقع مراودتمان از واژه‌های متفاوت بهره ببریم تا بتوانیم بهتر و خلاق‌تر فکر کنیم.

در هر حال، دستیابی به مهارت حل مسئله روش‌هایی بسیار بیشتر از این موارد دارد که در این مقال نمی‌گنجد. علاقه‌مندان می‌توانند با جست‌وجو در منابع علمی به آن دست یابند. اما همان‌طور که در ابتدا بیان شد، آنچه مهم است، تمرین کردن این موارد است که دستیابی به مهارت را در پی دارند.

پی‌نوشت

۱. نهج‌البلاغه، حکمت ۱۶۶